

تات نشینهای بلوک زهرا :

کتابی است بقلم جلال آل احمد - با قطع رقعی در ۱۷۸ صفحه دارای يك نقشه و سی تصویر این کتاب که پنجمین شماره رشته «راه دانش» است از طرف کتابخانه دانش در مهر ۱۳۷ انتشار یافت. آل احمد در این کتاب همان کاری را کرده که در «اورازان» انجام داد ولی اینجا با روشی سنجیده تر و کامل تر.

«تات نشینهای بلوک زهرا» شامل ۸ فصل بشرح زیر است:
آشنائی با محل - کلیات - آب و مملک - کار و بار - خانه و زندگی - سوک و سرور - افسانه و مثل و لهجه -

آل احمد در فصل اول کتاب سوابق آشنائی خود را تشریح میکنند. اما در این فصل مطالب دیگری نیز بر روی کاغذ آمده است و چقدر هم در عین سادگی جالب بنظر میآید. وقتی آل احمد کوچک بود خواهر بزرگش را بشوهر داده اند و شوهر خواهرش اهل ده ابراهیم آباد است. پدر داماد که فوت میشود پدر آل احمد برای اینکه مردم بلوک زهرا ملائمی و پیشوائی دامادش را قبول کنند دست داماد و پسرش را میگیرد و روانه دهات میشود. با ابراهیم آباد و سگز آباد و جاهای دیگر میروند داماد جوان را که از طلاب علوم دینی قسم است همه جا معرفی میکنند. پدر آل احمد پشت سر داماد جوانش نماز میخواند و با اقتدا میکنند و همینکه داماد را مستقر مینماید با جلال مراجعت میکنند و باین ترتیب اولین سفر آل احمد در ماشینهای سیمی سالهای ۱۳۰۸ و ۹ پایان میپذیرد.

آل احمد از این سفر خاطرات زیادی ذخیره کرده است و از همان تاریخ پایش بدات باز میشود تا بستانها را بخانه خواهر میرود که هم دیداری تازه کند و هم بیلاق رفته باشد یادداشتهایی که آل احمد در سگز آباد و ابراهیم

آباد و یادراورانان فراهم کرده است در همین کتابهای او جمع آوری شده و سر و صورتی پیدا کرده است.

اما برای نوشتن «تات نشینهای بلوک زهرا» تنها بهمان یادداشت ها قناعت نشده است.

آل احمد در تابستان ۱۳۳۴ سفری به آن نواحی کرده است و باتفاق شمس آل احمد برادرش که تمام عکسهای کتاب متعلق باوست کار این تحقیق و تتبع ادبی و اجتماعی و اقتصادی را پیاپیان میرسانند. تهیه این یادداشتها مشغولیت ایام اقامت آل احمد در آنجاها بوده است و پس از اینکه برای انتشار آماده میشود خود نویسنده هم نمیداند آنرا از چه مقوله حساب کند. آیا سفر نامه است تحقیقی از آداب و رسوم اهالی است؟ یا بحثی در باره لهجه ها! باین ترتیب نویسنده اشاره میکند که این نوع کار در رشته تخصصی او نیست. برای اینکه آل احمد نه خود را لهجه شناس میدانند و نه با مردم شناسی یا قواعد اقتصاد سروکاری دارد. ولی آل احمد سعی کرده است با صرف وقتی که اندکی از حد متعارف بیشتر است مجموعه مختصری فراهم آورد که حاوی تکاپوی زندگی روزمره مردم ده نشین باشد (صفحه ۱۲) و انصافاً در این دقتی که کرده است بسیار خوب از عهده برآمد و اثری نفیس و جالب و قابل استفاده بوجود آمده است.

در همین دقت آل احمد از آداب و رسوم و سوك و سرور مردم گرفته تا لهجه و زبان و اصطلاحات و کشت و کار مزرعه و سیستم کشتاورزی و وضع اقتصادی و دادوستد و تشکیلات اجتماعی همه را مورد مطالعه قرار میدهد و يك مجموعه بدست میدهد که آئینه از زندگی مردم آن سامان است.

با این یادداشتها آل احمد مقداری از خاطرات خود را تجدید و بر روزهای خوش عمر که در گوشه آرام و با طراوت دهات سر کرده است شادی میکند و در عین حال بطوریکه خودش مینویسد با چاپ این خاطرات يك خانه تکانی هم در ذهن خود کرده است. اما پس از خانه تکانی با آنچه از خانه ذهن و فکرش بیرون ریخته اظهار علاقه و دل بستگی میکند و آنرا حاصلی از عمر گذشته میدانند که

تنها بازمانده آن همین خاطرات است.

فصل اول کتاب نمونه از نثر آل احمد است. نثر آل احمد روان - شیرین پخته موشکاف زیبا و ساده است. آل احمد تعارف و مجامله نمیکنند و در مقابله با عیوب و فساد و ابتذال اغماض و معافظه کاری ندارد آدم وقتی نوشته آل احمد را میخواند گویی با خود او صحبت میکنی یا با قهرمانهای داستانهایش و بنظر من تمام ارزش نثر آل احمد در همین سادگی و روانی است. در هر حال فصل اول کتاب فقط مقدمه است.

در فصل دوم کتاب از موقعیت محل تاثیر تاتی و ترکی در یکدیگر آمار امور کدخدائی و مباشرت ده سخن رفته است «زبان ترکی آذر با بجانیه همچون سیلی سالهاست راه افتاده و آنچه از زبان و نیمه زبان و لهجه در سر راه خود دارد با خود میشوید و میبرد... و خوشبختانه این ناراحتی خاطر جزء آن دسته از اموری نیست که اولیای امور بخاطرش کمیسیون کنند... و اگر قرار باشد زبان همه مردم این مملکت زبان تصنیفهای احمقانه رادیو و روزنامه‌های کثیرالانتشار و گزارش‌های اداری باشد آریا بهتر نیست در یک گوشه دیگر...»

جهت سگز آباد را آل احمد در حدود ۲۵۰۰ نفر و از آن ابراهیم آباد را تا ۱۵۰۰ نفر تخمین میزند و سپس بامور کدخدائی و سر بنه‌ها (ریاست خانوار) میپردازد.

در فصل سوم قنات و هرز آب ده و چگونگی تقسیم آب با قلك که ساعت آبی سگز آبادیها (!) است و آسیابها و وضع مسالکیت و سهم اربابی و رسوم برها و مزدهای جنسی و بادهای محلی مورد بحث و مطالعه قرار گرفته است و از لحاظ اجتماعی و اقتصادی در خور دقت و استنتاج فراوان میباشد، بحث مفصلی در باره قنات و آب رودخانه و چگونگی تقسیم آن و اهمیتی که آب در کشاورزی دارد. «هم سگز آباد و هم ابراهیم آباد دهات اربابی هستند. و بدتر اینکه مالک سگز آباد یک نفر نیست بلکه دو نفر است و بساز بدتر اینکه از این دو نفر یکی نظامی است و دیگری نیست... هر یک از این دو مالک در صد دند دست مالک دیگر را کوتباه کنند. ناچار اختلافات محلی را دامن میزنند دم این و آنرا میبینند در دعواها کیش میدهند. و قنات ده سال به ده سال هم لاروبی نمیشود.»

در فصل چهارم از کشت و زرع باغستان انگور و کارهای غیر زراعتی و

قالی و گلیم بافی و کار و کاسبی و پول سخن رفته است شخم و کشت و آبیاری و درو فقط با مردان است گاو نر و مرد کهن ابزار و ماشین های کشاورزی (!) دهات بسیار جالب است و عکسهائی که از آنها آورده شد وضع کشاورزی را بخوبی مجسم میکند و چونان روزانه است و کشت آنان عادت دیرینه و ارباب هم که در آن سهیم است ناچار وظیفه شده است انگورچینی و دوشیدن چاربا و کارهای خانه و بچه با زنهاست و هم چنین خیاطی و نان بندی فصل های پنجم و ششم کتاب بخانه و طراحی آن و اما مزاده ها و خورد و خوراك و پوشاك و عروسی و رقص و عزای محرم و کفن و دفن و آتش مزار و سنگ قبر اختصاص یافته است عکسهای بسیار گویائی برای نمایاندن چهره حقیقی زندگی در این دهات مورد استفاده قرار میگیرد.

مهم اینست که سه شب اول پس از دفن باید سرگور تازه آتش کرد... بر روی سنگ قبری این دو شعر نوشته شده!

گلی بودم من از باغ جوانی جوان بودم درینا زندگانی

بناکامی برون رفتم ز دنیا خدا یا چاره کارم تودانی.

واقعا چه غمهای بی نام و نشان دور افتاده.

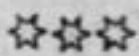
دو فصل هفتم و هشتم به اموری اختصاص یافته است که زیاد تر در رشته تخصصی آل احمد است.

از نامگذار به او اینکه چرا نام کتاب تات نشین ها انتخاب شده است از ترانه ها و افسانه ها مثلها و ناسزاهای بتفصیل سخن رفته است بازیه های کودکان نیز مورد توجه قرار میگیرد. در این دو فصل آل احمد قطعه از علی نادم انصاری شاعر ۶۰ ساله

ابراهیم آباد و چند افسانه و مثل و تکیه کلام را با لهجه محلی و با کمک الفبای لاتین نقل میکند و سپس به تنظیم فرهنگ مختصر تاتی (زبان محلی) بلوک زهر او مختصات صوت شناسی و دستوری و صرف افعال میپردازد. اینکار یعنی آوردن اشعار و افسانه ها و گفتگوها و اصطلاحات محلی و تنظیم فرهنگ و صرف افعال به لهجه بومی این دوده بسیار دشوار و دقیق است و رنجی که آل احمد برای انجام آن متحمل شده است از قسمتهای دیگر کتاب به مراتب بیشتر بوده. تصاویر کتاب همه گویا و توضیح دهنده هستند اما ساعت آبی صفحه

۳۰ - ابزار زراعت صفحه ۴۸ - دخترک بافنده صفحه ۵۶ - بردن عروس صفحه

۸۰ وزن سگز آبادی صفحه ۶۵ جالب تر و زیبا ترند.

... این بود اجمالی از کتاب آل احمد - کتابی که در راه تنظیم و تحریرش رنج فراوان تحمل شده است و در کشوری که نقشه و برنامه برای کارهایش داشته باشد مفید و با ارزش خواهد بود.

کتاب آل احمد تحقیق و تتبع تازه در رشته زبان شناسی آداب و رسوم و فلکالر توده مردم است و در عین حال با تحقیقات و مطالعات عینی اجتماعی و اقتصادی توأم گردیده و نظایرش در جامعه ما انگشت شمار میباشد.

در این کتاب دو رشته از امور دهات بلوک زهرا مورد مطالعه قرار دارد. یکی امور اجتماعی و اقتصادی دوده ابراهیم آباد و سگزآباد و دیگری لهجه های محلی و رسوم و آداب و فلکلو و زبان بومی. تحقیقاتی که آل احمد در هر دو رشته معمول کرده است از هر لحاظ جالب و قابل استفاده است.

باید تذکر داد که آل احمد پایه و مبنای مطالعات و تحقیق خود را بر مشاهدات عینی و پرسش و جستجو در میان خود مردم محل قرار داده است و این امر در عین حال که مبتنی بر واقعیات اثر کتیو است شاید متضمن دقت یک شیوه علمی نباشد آل احمد با روشی دقیق که در کارهایش محسوس است و نثری ساده و روان و صداقت و ایمانی استوار اثر دیگری که صرف نظر از جنبه ادبی و هنری دارای ارزش علمی و اجتماعی هم هست بوجود آورده است.

اگر قرار باشد لهجه های محلی و فلکلو و آداب و رسوم نقاط مختلف و خصوصاً روستاهای این آب و خاک مورد مطالعه دقیق و علمی قرار گیرد و از آن استفاده برای حفظ و جمع آوری ضرب المثلها و داستانها و افسانه ها و خصوصاً واژه های اصیل فارسی بعمل آید و باز اگر قرار باشد امور اجتماعی و اقتصادی «روستاهای» ایران در زمینه روابط مالک و زارع و تقسیم محصول و چگونگی سیستم کشاورزی و ابزار زراعت مورد مطالعه واقع گردد و قدمهائی در راه حل و اصلاح این مشکل بزرگ - مسئله زمین - برداشته شود. کتاب آل احمد (و هم چنین اورازان او) یکی از بهترین و سائلی است که در این زمینه موجود میباشد.

ناصر و ثوقی